

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Мәмет С. “Қазақстанның болашағы қазақ тілінде жатыр” /С.Мәмет //Егемен Қазақстан.- 1998.- 2 қыркүйек
  - 2.«Қазақстан Республикасындағы тіл туралы» Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 11 шілдедегі Заңы (өзгерістермен және толықтырулармен) Ақпараттық жүйелер ӘДІЛЕТ. URL:http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z970000151_
  3. Ақтөбе облыстық сотының судьясы М.Косумбетов «Мемлекеттік тілдің мәртебесін көтеруіміз қажет» [Электронды ресурс] / / Ақпараттық жүйелер. <https://akt.sud.kz/kaz/massmedia/memlekettik-tildin-mrtebesin-koteruimiz-kazhet>
  4. Шерубай Құрманбайұлы «Зандар неге қазақша жазылмайды?» [Электронды ресурс] // Ақпараттық жүйелер <http://anatili.kazgazeta.kz/news/55686> 12.12.2019
  5. «Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі» Жалпы бөлімі 1994 жылғы 27 желтоқсан № 268-ХІІІ; Ерекше бөлімі 1999 жылғы 1 шілдедегі № 409-1 қабылданған. (өзгерістермен және толықтырулармен) / / Ақпараттық жүйелер ӘДІЛЕТ. URL:http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K990000409_
http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000_
  6. Общая часть «Гражданский кодекс Республики Казахстан» принята 27 декабря 1994 года № 268-ХІІІ; Особенная часть от 1 июля 1999 года № 409 (с изменениями и дополнениями) / / Ақпараттық жүйелер ӘДІЛЕТ. URL https://adilet.zan.kz/rus/docs/K940001000_ https://adilet.zan.kz/rus/docs/K990000409_
  - 7.«Құқықтық актілер туралы» Қазақстан Республикасының 2016 жылдың 6 сәуіріндегі Заңы (өзгерістермен және толықтырулармен) / / Ақпараттық жүйелер ӘДІЛЕТ. URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1600000480>
  - 8.«Зияткерлік меншік құқықтарын сақтау және қорғау саласындағы бірыңғай реттеу қағидаттары туралы келісімді ратификациялау туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 30 маусымдағы № 448-ІV Заңы. (өзгерістермен және толықтырулармен) // Ақпараттық жүйелер ӘДІЛЕТ. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1100000448>
  9. Қазақстан Республикасының Президенті: «Қазақ халқының тағдыры тарих таразысында тұр» Жанарбек Әшімжан 25.06.2020. <http://anatili.kazgazeta.kz/news/57708>
- ©, Садепхан Алия, Тоқатов Р.А, 2021 ж .

**ОҢАЙЛАТЫЛҒАН АЗАМАТТЫҚ СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУДІҢ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Шайкенова Аягөз Мейрманқызы, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті заң факультетінің 3-ші курс студенті

Ғылыми жетекші: Асетова Гулнур Бакытовна, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті азаматтық және еңбек құқығы кафедрасының аға оқытушысы, з.ғ.м.

Азаматтық істер күрделілік деңгейіне қарай бөлінетіндігі баршамызға мәлім. Кейбір істерді қарау көп уақытты, қандай да бір процесуалдық әрекеттерді жүзеге асыруды қажет етеді, ал басқалары аз уақытты қажет етеді, өйткені оларды қарау қатты қиындық тудырмайды. Бұл жіктеуге талап қоюшының талаптарын жауапкер мойындайтын

даусыз сипаттағы істер, сондай-ақ талаптардың елеусіз мөлшерімен талаптарды қарауға байланысты істер жатады. Аталған санаттағы істер оңайлатылған (жазбаша) іс жүргізу тәртібімен қаралуы мүмкін. Қазіргі сот жүйесі істерді шешудің оңайлатылған нысандарын іздестіру бағытында дамып келеді. Осыған байланысты қолданылатын кейбір институттар, мысалы, корреспонденция және бұйрықтық іс жүргізу, бұрыннан белгілі. Азаматтық айналымның өсуімен сот жүйесі сотқа жіберілетін істердің санын қысқарту үшін жаңа оңайлатылған іс жүргізу жолдарын іздеу қажет болады. Мұндай жағдай 1920 жылдары болды, ол кезде жаңа экономикалық саясат кезеңінде ресейлік соттарда қаралған істердің саны екі есе өскен болатын [1,352].

Соттардың азаматтық істерді қозғауы мен шешуінің жеңілдетілген нысандары шетелдік іс жүргізу құқығына да белгілі. Өндірістің бұл түрі басқа елдерде, соның ішінде Ресей Федерациясында, Францияда кеңінен қолданылады.

Мысалы, Францияда жеңілдетілген сот рәсімдері қолданылады, мысалы, егер талап қою бағасы елеусіз болса, сот хатшысына өтініш; шарттық міндеттемені орындау бойынша іс-қимыл жасау туралы бұйрық; даусыз ақшалай міндеттеме бойынша төлеу туралы бұйрық; тараптардың бірінің өтінішхаты бойынша бұзылған құқықты қорғау үшін қажетті шараларды дереу қолданудан көрінетін шұғыл мәселелерді шешу рәсімі және әдеттегі қарсыласу рәсімі шеңберінде дауды мәні бойынша түпкілікті шешуді алдын ала алатын уақытша сот шешімін қабылдау.

Ресейде жалпы юрисдикция соттарында бұйрық өндірісі және сырттай өндіріс сияқты салыстырмалы түрде даусыз жазбаша дәлелдер болған кезде істерді қараудың жеңілдетілген нысандары да қолданылады. Ресейлік азаматтық іс жүргізу құқығы ғылымында алғаш рет жеңілдетілген өндіріс ұғымын Ю.Ю. Грибанов тұжырымдады, ол оны «сот ісін жүргізудің талап етілетін түрімен байланысты құқық туралы дауды қараудың және шешудің нақты нысаны, азаматтық (төрелік) іс жүргізу құқықтық қатынастарының жүйесі ретінде анықтады, оның кешенді сипаты материалдық және іс жүргізу сипатының алғышарттарының жиынтығына негізделген» [2,88].

Қазақстан Республикасының жаңа Азаматтық процестік кодексінің («Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі») қабылдануымен азаматтық сот ісін жүргізуде оңайлатылған немесе жазбаша іс жүргізу деп аталатын азаматтық істерді қараудың жаңа тәртібі пайда болды. Сот төрелігінің қолжетімділігін арттыру, азаматтық іс жүргізу тәртібінде іс жүргізуді оңтайландыру және жеделдету мақсатында оңайлатылған іс жүргізу енгізілді. Нақтырақ айтар болсақ, оңайлатылған іс жүргізу институты сот ісін жүргізуді одан әрі оңтайландыру, соттардың істерді жедел қарауын қамтамасыз ету, тиімді сот арқылы қорғау, сотқа жүгінетін субъектілердің бұзылған құқықтары мен заңды мүдделерін уақтылы қалпына келтіру мақсатында азаматтық істердің жекелеген санаттары бойынша азаматтық процеске енгізілді.

Оңайлатылған өндіріс – азаматтық іс жүргізу заңнамасына белгілі емес өндіріс түрі, іс жүргізу құқығының жаңа институты.

Өндірістің жаңа түрі бола отырып, істерді оңайлатылған тәртіппен қарауда сотқа жүгіну кезінде ескерілу керек бірқатар ерекшеліктері бар.

Біріншіден, бұл қысқартылған іс жүргізу тәртібімен қаралатын істердің санаттарына қатысты. Ақша сомаларын өндіріп алуға байланысты мүліктік сипаттағы талап қоюлар ғана оңайлатылған іс жүргізу тәртібімен қаралуға жатады. Егер талап қою бағасы заңды тұлғалар үшін 2000 АЕК - тен, дара кәсіпкерлер мен жеке тұлғалар үшін 1000 АЕК-тен аспаса, сондай-ақ талап қоюшы ұсынған, жауапкердің ақшалай

міндеттемелерін белгілейтін құжаттарға және (немесе) шарт бойынша берешекті растайтын құжаттарға негізделген талаптар бойынша талап қою бағасына қарамастан, ҚР АПК-нің 145-бабының 2-бөлігіне сәйкес ақшаны өндіріп алу туралы талап қоюлар бойынша істер оңайлатылған іс жүргізу тәртібімен қаралуға жатады [3].

Алайда, жалпы ережеден ерекше жағдайлар бар. Кейбір жағдайларда берілген талап бір уақытта мүліктік және мүліктік емес талаптарды қамтуы мүмкін. Сот өз қалауы бойынша мүліктік емес сипаттағы талапты жеке іс жүргізуге бөліп, тек мүліктік талаптарды оңайлатылған тәртіппен қарауға құқылы. Алайда, егер сот мүліктік емес сипаттағы талапты жеке іс жүргізуге бөлмесе, онда ол талап қоюшының мүліктік талаптарымен қатар оңайлатылған тәртіппен қаралуға жатады. Қаралып отырған жағдайда оңайлатылған іс жүргізу шеңберінде берілген талап қоюда мүліктік емес сипаттағы талаптар ғана қамтылмайтынын ескерген жөн.

Оңайлатылған өндірістің екінші ерекшелігі - азаматтық істерді қарау мерзімі. Азаматтық процесілік кодексінің 144 бабының 2-бөлігіне сәйкес, судья істерді арыз қабылданған күннен бастап бір ай мерзімде оңайлатылған (жазбаша) іс жүргізу тәртібімен қарайды. Істерді оңайлатылған (жазбаша) іс жүргізу тәртібімен қарау мерзімі ұзартылуға жатпайды. Заң шығарушы оңайлатылған іс жүргізу тәртібімен келіп түскен істерді талап қою ісін жүргізудің жалпы ережелері бойынша қарауға мүмкіндік береді, бұл бір қарағанда мерзімдерді ұзартуды білдіреді, өйткені талап қою ісін жүргізу азаматтық істі шешу үшін көбірек уақытты қажет етеді. Алайда, егер сот істі жеңілдетілген іс жүргізу тәртібімен қарау туралы ұйғарым шығарса және қарау басталған болса, онда сот бұл мерзімді ұзарту мүмкіндігінсіз істі бір ай ішінде қарауды аяқтауға міндетті.

Оңайлатылған өндірістің үшінші ерекшелігі - азаматтық істерді қарау тәртібімен байланысты ерекшеліктер болып табылады.

Заңнамада жеңілдетілген іс жүргізу тәртібімен істі қарау үшін қандай талап арыз берілуге тиіс екені айқындалмаған. Жалпы ережелер бойынша талап арызға ҚР АПК-нің 150-151-баптарында көзделген талаптар қойылады. Алайда, жеңілдетілген іс жүргізуде істі қарау үшін талап арызда оңайлатылған іс жүргізу шеңберінде берілетіні туралы мәліметтер болуға тиіс. Әдетте, бұл мәліметтерді талап арыздың атауында немесе өтініш бөлігінде көрсетуге болады.

Жоғарыда айтылғандай, жеңілдетілген іс жүргізуде мүліктік сипаттағы талаптар шешілетіндіктен, талап қоюдың алдында мөлшері республиканың салық заңнамасында белгіленетін мемлекеттік баж төлеу болады. Егер талап қоюда мүліктік талаптардан басқа мүліктік емес болса, онда осы талаптарды қарау үшін де баж төленуі керек.

Азаматтық істі оңайлатылған іс жүргізу тәртібімен бір судья қарайды. Арыз келіп түскеннен және тиісті шешім қабылданғаннан кейін судья ұйғарым шығарады, онда істі оңайлатылған іс жүргізу тәртібімен қарауға көрсетеді және талап арызға пікір ұсыну үшін мерзім белгілейді. Жауапкерге не басқа мүдделі тұлғаға тиісті дәлелдемелер қоса берілген талап арызға пікір беру үшін 15 күн мерзім беріледі.

Жалпы ережеге сәйкес, оңайлатылған іс жүргізу тәртібімен істер талапқа сай іс жүргізу ережелеріне сәйкес қаралады. Дегенмен, азаматтық істерді оңайлатылған іс жүргізу шеңберінде қарау тәртібінің бірқатар айрықша белгілері бар.

Аталған ерекшеліктердің ішінде жауапкер не басқа да мүдделі тұлға мәлімделген талаптардың мәні бойынша түсініктемелері және өз ұстанымын негіздеуге қарсылықтары бар құжаттарды ұсыну үшін 15 күндік мерзімді бұзған жағдайда, бұл құжаттарды

сот талқылау барысында қарамайды және осы тұлғаға қайтарылады деп бөліп көрсетуге болады. Құжаттарды қайтару сот ұйғарымын шығарумен қоса жүреді. Іс жүргізу барысында сотпен қаралмайды және осы тұлғаға қайтарылады. Құжаттарды қайтару сот ұйғарымымен қоса беріледі. Бұл ережеден ерекшелік - бұл адамға байланысты емес себептер бойынша сотқа құжаттарды ұсына алмау.

Сондай-ақ азаматтық істі қарау тараптарды сотқа шақырмай өтуі де маңызды. Бұл мән-жай оңайлатылған іс жүргізу шеңберінде алдын ала сот отырысының болмауын анықтайды.

Судья істі қарайды және тараптар ұсынған құжаттар мен дәлелдемелерді негізге ала отырып шешім шығарады [4]. Бұл ретте процеске қатысушылар өздерінің түсініктемелерін жеке өзі бермей, талап арыз берген кезде немесе талап арызға жауап беру үшін заң шығарушы белгілеген 15 күндік мерзімде береді.

Оңайлатылған іс жүргізу шеңберінде бірінші сатыдағы сот сот отырысының хаттамасын жүргізбейді, бұл процеске қатысушылардың хаттамаға ескертулер енгізу мүмкіндігін жоққа шығарады. Бұл ретте тек бірінші сатыдағы соттың шешімі ғана шағымдануға жатады. Шешімге шағым беру жалпы ережелер бойынша жүзеге асырылады.

Сондай-ақ, бірқатар жағдайларда, атап айтқанда, егер істі оңайлатылған іс жүргізу тәртібімен қарау барысында үшінші тұлғаның іске кіру туралы өтініші қанағаттандырылса, оңайлатылған іс жүргізу шеңберінде қаралуға жатпайтын қарсы талап арыз қабылданса не егер сот, оның ішінде Тараптардың бірінің өтінішхаты бойынша, жеңілдетілген іс жүргізу істі қараудың толықтығы мен объективтілігін қамтамасыз етпейді, үшінші тұлғалардың құқықтары мен мүдделері бұзылуы не мемлекеттік құпия жария етілуі мүмкін деген қорытындыға келсе, сот істі талап қою ісін жүргізудің жалпы қағидалары бойынша Бұл жағдайда талап қою ісін жүргізу қағидалары бойынша істі қараудың себептері мен қажеттігі туралы соттың тиісті уәжді ұйғарымы шығарылады, содан кейін істі қарау ең басынан басталады.

Оңайлатылған іс жүргізу тәртібімен қаралған іс бойынша сот кіріспе және қарар бөліктерінен тұратын қысқаша шешім қабылданады, оған жауапкер келіп түскен күннен бастап бес жұмыс күні ішінде оның күшін жою туралы арыз беруге құқылы.

Осылайша, біз оңайлатылған азаматтық сот ісін жүргізудің ерекшеліктерін талдауға тырыстық, бұл бізге осы жаңашылдық туралы нақты түсінікті қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, оңайлатылған іс жүргізудің мақсаты - соттың да, сот ісін жүргізуге қатысушылардың да іс жүргізу уақытын үнемдеу екенін атап өткен жөн. Істерді оңайлатылған іс жүргізу тәртібімен қарай отырып, сот тараптардың тең құқылығы, диспозитивтілік және жарыспалылық қағидаттарынан ауытқымайды, өйткені заңда азаматтық істі қарауды оңайлатылған тәртіптен талап қою ісін жүргізу қағидалары бойынша жалпы тәртіпке ауыстыруға мүмкіндік беретін тиісті кепілдіктер белгіленген.

Осылайша, жеңілдетілген іс жүргізу институтын енгізу істерді қараудың жылдамдығын қамтамасыз етеді, сот шешімдерін орындау процесін жеделдетеді, сот төрелігінің қолжетімділігін арттырады, сондай-ақ судьялардың жұмысын жеңілдетеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Баймолдина З.Х. . Гражданское процессуальное право Республики Казахстан: в двух томах. Т.1. Оющая част. Учебник. – Алматы: КазГЮА, 2001. - 416 б.
2. Грибанов Ю.Ю. Рассмотрение дел в порядке упрощенного производства в гражданском и арбитражном процессе: сравнительное исследование правовых систем России и Германии. Кемерово. - 2007. - 235б .

3. «Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі» 2015 жылғы 31 қазандағы №377-V ҚРЗ// <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000377>

4. «Сот шешімі туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2003 жылғы 11 шілдедегі № 5 нормативтік қаулысы// https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P03000005S_

ПРИМЕНЕНИЕ МЕДИАЦИИ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ

*Тогайбаева Ш.С., профессор кафедры «Юриспруденция», к.ю.н, Кокшетауского Университета им. Абая Мырзахметова,
Рахметова Г., Магистрант Кокшетауского Университета им. Абая Мырзахметова,
Рзаева В., студентка 3 курс, Кокшетауского
Университета им. Абая Мырзахметова,*

Для нашего народа институт медиации близок к его историческим корням. В казахских степях до 19 - 20 веков все конфликтные ситуации решали бии, аксакалы, казы.

Один из способов внесудебного урегулирования споров - медиация, являющаяся одним из важнейших критериев развития демократии.

Со дня принятия Закона Республики Казахстан «О медиации» прошло 10 лет.

Что же означает медиация. Попытаемся раскрыть понятие это.

Медиация, в праве - одна из технологий альтернативного урегулирования споров (англ. alternative dispute resolution, ADR) с участием третьей нейтральной, беспристрастной, не заинтересованной в данном конфликте стороны - медиатора, который помогает сторонам выработать соглашение по спору, при этом стороны полностью контролируют процесс принятия решения по урегулированию спора и условия его разрешения.

Медиация – это умение договариваться, приходить в спорах и конфликтах к консенсусу, решению, взаимовыгодному обеим сторонам.

А что же говорит законодатель.

В соответствии с п. 5 ст. 2 Закона «О медиации» РК [1] медиация - процедура урегулирования спора (конflikта) между сторонами при содействии медиатора (медиаторов) в целях достижения ими взаимоприемлемого решения, реализуемая по добровольному согласию сторон.

Стороны медиации - субъекты отношений, указанных в пункте 1 статьи 1 настоящего Закона, участвующие в процедуре медиации (п. 6 ст. 2 данного Закона).

Какова сфера деятельности медиации.

В соответствии со статьей 1 Закона Республики Казахстан от 28 января 2011 года № 401-IV «О медиации» сферой применения медиации являются споры (конflikты), возникающие из гражданских, трудовых, семейных и иных правоотношений с участием физических и (или) юридических лиц, а также рассматриваемые в ходе уголовного судопроизводства по делам об уголовных проступках, преступлениях небольшой и средней тяжести, а также тяжких преступлениях в случаях, предусмотренных частью второй статьи 68 Уголовного кодекса Республики Казахстан (Статья 68. Освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением), если иное не установлено